

АНАЛІЗ СТАНУ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ АРХІВІВ ЯК ОСНОВА ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ДОКУМЕНТАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРАЄЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПОДІЛЛЯ

Л.В. Климчук

У статті розглянуто засади створення та функціонування архівних інформаційних ресурсів у мережі Інтернет, охарактеризовано веб-сайти архівних установ Поділля та зазначено про необхідність їхньої подальшої модернізації.

Ключові слова: *краєзнавство, інформаційні технології, веб-сайт, архівні установи, Інтернет, Поділля.*

INFORMATION TECHNOLOGY AS A BASIS FOR IMPROVEMENT DOCUMENTARY SYSTEM OF REGIONAL STUDIES PODILLIA

The article deals with the Creation and Operation of archival information resources on the Internet, characterized web sites of archival institutions Podillia and indicated the need of further modernization.

Keywords: *regional studies, information technology, web sites, archival institutions, the Internet, Podillia.*

На сучасному етапі розвитку краєзнавчої документальної бази питання використання краєзнавчих інформаційних ресурсів архівних фондів набули надзвичайної актуальності. Необхідність їхнього дослідження зумовлена посиленням значення в сучасному інформаційному суспільстві архівних документів з історії рідного краю та дослідженням геологічного коріння. Вимогою сьогодення є аналіз та узагальнення міжнародного й українського досвіду в поєднанні традиційних форм і новітніх носіїв з використання документальної інформації в архівах та вироблення спільних проектів державного та міжнародного рівнів із використання інформаційних ресурсів архівних документів. Сьогодення потребує, аби архіви не лише забезпечували користувачам доступ до краєзнавчих документів через читальні зали та інформаційні бази, а надавали їм якомога повну та об'єктивну інформацію про склад і зміст краєзнавчих архівних фондів через відповідний комплекс науково-довідкових засобів у мережі Інтернет.

Важливе значення для узагальнення досліджуваної проблеми мають низка публікацій науковців Г. Боряка, Л. Дубровіної, Л. Юдіної, А. Кисельової та ін. Основні форми репрезентації архівних ресурсів у мережі Інтернет досліджував Г. Боряк, а у працях Л. Дубровіної обґрунтовано концептуальні засади інформатизації архівної справи в Україні та узагальнено діяльність Інституту рукопису НБУВ в галузі археографії та архівознавства [1-2].

Л. Юдіна досліджувала використання інформаційних ресурсів НАФ України та довела, що організація правового та інтелектуального доступу до архівної інформації відповідає загальносвітовим тенденціям. А над узагальненням наявних архівних інформаційних ресурсів у мережі Інтернет, їхньою структурою, наповненістю, дослідженням основних напрямів розвитку та перспектив розробки сайтів працювала А. Кисельова [3-4].

Окремі питання, пов'язані з електронними ресурсами та функціонуванням електронних документів, висвітлювалися в публікаціях Г. Власової, Н. Гайсинюк, Л. Бабко, В. Іванова, Ю. Яковлевої та ін. Специфіку електронних документів, електронного документообігу з точки зору документознавства розглянуто у працях Г. Асеева, М. Болдовського, П. Марченка, В. Рудюк [5-6].

М. Слободяником у контексті обґрунтування напрямів документознавчих досліджень розглядаються теоретико-методологічні питання щодо осмислення понять інформаційного джерела та його комунікаційної функції, аналізуються перспективні напрями подальших досліджень [7-8].

Базові поняття документознавства та архівознавства *документ*, *документна інформація*, *документальна система* мають певну історію і, зокрема, набувають нового змісту в різних науках та галузях знань. Нині відбувається подальша еволюція цих понять уже у сфері електронних інформаційних технологій, і поряд з поняттями *електронний документ*, *електронна інформація* та *електронна документально-інформаційна система*, дедалі частіше застосовують споріднені терміни *веб-ресурс (Інтернет-ресурс)*, *веб-сайт*, *веб-документ*.

Веб-сайт розглядається як документально-інформаційна система (йому притаманні всі ознаки такої системи у класичному розумінні: наявність масиву документів, засобів інформаційного пошуку, техніко-технологічних засобів фіксування, зберігання та представлення інформації), що існує у вигляді організованої сукупності електронних документів та їхніх зв'язків. Інформаційний ресурс веб-сайтів розглядається як сукупність документів та інших даних, що існують в електронній формі, цілеспрямовано взаємопов'язаних між собою як різновидові інформаційні джерела. Тобто, крім документів, існують також дані, не організовані у вигляді документів, що не мають відповідного складу

реквізитів, які можуть характеризувати ці записи як документ. Веб-портал розглядається як сукупність веб-сайтів, об'єднаних за певною ознакою відповідно до цільового призначення такої сукупності та змісту інформаційних потреб користувачів [9].

Веб-сайт архівної установи умовно можна назвати новим видом архівного довідника – комплексним електронним довідником оперативного характеру [1]. Можливості такого довідника досить широкі: він може включати описову (повідомлення, хроніка, огляд тощо), бібліографічну та археографічну (каталоги, покажчики, списки, переліки), едиційно-текстову (публікація джерел та наукових ресурсів), зображувальну (в т. ч. й кіно-фото-ресурси) інформацію, у т. ч. й краєзнавчого змісту, бази даних тощо. Існування такого сайту є неодмінною умовою подальшого розвитку засобів оперативного надання архівної інформації споживачам, інноваційної діяльності архівних установ, розвитку теорії і практики архівної справи в умовах інформатизації суспільства в цілому.

Входження України до єдиного інформаційного простору та інтенсивний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій призвели до стрімкого накопичення документів та інформаційних ресурсів із цифровими носіями. Відтак, перед архівістами постала проблема зберігання такого виду інформації та створення електронних архівів. Упродовж 1990-х рр. у світі були здійснені перші спроби створення електронних архівів.

Зокрема, 1998 р. у Великій Британії консорціум “The Consortium of University Research Libraries” (Консорціум університетських дослідницьких бібліотек), за участі Національного архіву PRO (Public Records Office), розробили проект типового електронного архіву CEDARS (the CURL Exemplars in Digital Archives). Того самого року у Сполучених Штатах Америки був створений перший Національний електронний архів – ERA (Electronic Records Archives). Новим етапом розбудови електронних архівів стало ухвалення 2003 р. XXXII Генеральною конференцією ЮНЕСКО “Хартії про збереження цифрової спадщини”. У цьому документі, зокрема, зазначається, що цифрова спадщина – це унікальна скарбниця людських знань, створена як у цифровому вигляді, так і шляхом конверсії існуючих ресурсів на аналогових носіях [11].

А. Кисельова у своєму дослідженні надала характеристику сайтам архівних установ в Україні і за кордоном. Усі зарубіжні архівні ресурси, представлені на веб-сайтах у мережі Інтернет, як правило, структуровані так: пошукові засоби; нормативно-правова база (архівне законодавство); виставки он-лайн; міжнародне співробітництво; конференції зустрічі; загальна контактна інформація; публікації; довідкова інформація; послуги, що надаються установами; генеалогічні дослідження; БД та каталоги; зворотній зв'язок із користувачем; питання – відповідь; мовні версії [3]. Дослідниця класифікує інформаційні ресурси архівів за масштабами (рівнями) кумуляції інформації на такі: міжнародні, національні, державні,

регіональні (обласні), муніципальні (міські), ресурси інших архівних установ, громадських організацій тощо. За змістом поділяє на універсальні та тематичні. За характером інформації: первинні, вторинні, змішані [3].

Одним із найбільш рейтингових за багатьма показниками може вважатися сайт Національного архіву Австралії. Універсальність австралійської системи полягає в тому, що вона представляє колосальний обсяг документальної інформації на рівні подокументної одиниці опису (item level): каталог містить описи 2,6 млн од. зб., що становить 10 % архівного фонду Австралії. Завершення повного подокументного представлення в Інтернеті національної архівної спадщини цієї країни потребуватиме, за обрахунками спеціалістів, 80 років. І це – без урахування нових надходжень. Цифрові копії цих документів можна замовити в режимі on-line (як правило, строк виконання – до трьох місяців). Каталог Національного архіву Австралії містить описи 80 тис. колекцій (series), а також інформацію про 9 тис. фондоутворювачів і власників зібрань [4].

Рівень організацій сайтів – різний у різних країнах. Він залежить від основного призначення довідкової системи, від інформаційного потенціалу держави та підтримки нею архівної галузі, концепцій розвитку сайтів, наявності висококваліфікованих фахівців у цій галузі тощо. У багатьох російських архівних веб-сайтах представлена тільки адміністративно-управлінська інформація та номенклатура послуг. Виставляються науково-інформаційні ресурси законодавчого характеру, сторінки про профільні видання та архівну періодику, інформація про наради, конференції, хроніка поточних подій. Нерозробленою залишається така важлива складова, як змістовні відомості про фонди і краєзнавчі документи архівів.

В Україні офіційний веб-сайт Державного комітету архівів України (ДКАУ) створено 24 грудня 2000 р. відповідно до Указу Президента України від 31 липня 2000 р. № 276а/2000 “Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні” та Розпорядження Президента України від 2 вересня 2000 р. № 273/2000-рп “Про невідкладні заходи щодо розвитку архівної справи” як основний державний інформаційний ресурс глобальної комп’ютерної мережі Інтернет в архівній галузі та архівній інформатизації [11].

Веб-сайт ДКАУ в розділі “Архіви України” містить перелік архівних установ, а саме: ДКАУ, УНДІАСД, 11 центральних державних, 28 місцевих, 10 галузевих державних архівних установ, відомчих архівних установ (НАН України, Міністерства культури і туризму України та Міністерства освіти і науки України) та надає можливість переходу безпосередньо до сторінок кожної установи.

На сьогодні інформаційний потенціал архівів Поділля (Державного архіву Хмельницької області (ДАХО), Державного архіву Вінницької області (ДАВО), Кам'янець-Подільського міського державного архіву (К-П МДА)) складає близько 14 651 фондів, до яких входять понад 4 120 711 одиниць зберігання [12-14]. Раціоналізація їхнього використання потребує вдосконалення системи документаційних комунікацій за рахунок інформатизації традиційних технологічних процесів, у т. ч. й модернізації довідкового апарату (ДА) шляхом створення типових документів вторинного рівня у вигляді баз та банків даних, веб-порталів та сайтів.

Аналіз контенту сайтів архівів Поділля (ДАХО, ДАВО, К-П МДА) дає можливість визначити структуру та організацію розділів, їхнє краєзнавче ресурсне наповнення. На сайтах даних установ подано відомості про історичні віхи розвитку архівної установи, його фонди, НДА, міжфондові та фондові покажчики, перелік тематичних та фондових оглядів, інформацію щодо змісту науково-довідкової бібліотеки та бібліографію. Впровадження інформаційних технологій дозволить представити документальну краєзнавчу базу на сайтах державних архівів, зробивши її доступною для широкого загалу.

Аналізуючи структуру та інформаційну насиченість сайтів, можна зазначити, що їх організація подібна та розроблена за однією схемою. Але менш інформативним є сайт ДАХО [12]. Його фонди не розкриті повним обсягом як веб-сайти ДАВО та К-П МДА.

Веб-сайт ДАВО – єдиний серед архівних установ Поділля, що містить фондові покажчики. На сайті детально розкрито зміст фондів архіву. Надається інформація про значно більшу кількість тематичних та фондових оглядів, ніж це розміщено на веб-сторінках ДАХО та К-П МДА. Бібліографія складається з 40 джерел, що також значно більше, ніж на інших сайтах архівних установ Поділля [13]. Особливої уваги заслуговує інформація про автоматизовані бази даних, що представлена лише на сайті К-П МДА [14].

На жаль, на веб-сайтах ДАХО, ДАВО, К-П МДА відсутні повнотекстові документи та оцифровані копії вже існуючих паперових документальних джерел. Не продемонстровані виставки on-line.

Прикладом для подальшої роботи може слугувати веб-сайт Державного архіву Чернігівської області (ДАЧО). Крім зазначених розділів, що були представлені на сайтах архівних установ Поділля на сторінках сайта ДАЧО, є додаткові, а саме: новини; анонси; виставки on-line (представлені оцифровані унікальні документи в тематичних та фотовиставках); послуги (розділ містить витяг цін та повну версію); консультації; вакансії; контакти; посилання; звернення громадян (запити, консультації); архівні новини (у хронологічному порядку); запобігання проявам корупції (нормативно-правові акти, план заходів, методичні рекомендації, інформація про притягнутих до відповідальності за

порушення закону); програми; нормативно-правові акти; архівні установи області (надається можливість безпосереднього переходу до архівного відділу міських рад, архівного відділу райдержадміністрації, трудового архіву); інформуємо громадкість (звіт про роботу архіву за минулий рік) [15].

Особливе значення для інформаційного забезпечення краєзнавчих досліджень мають веб-сайти обласних державних адміністрацій (ОДА). Дослідженню структури, функціонування веб-сайтів обласних державних адміністрацій як документально-інформаційних систем, спрямованих на вдосконалення якості та результатів діяльності цих органів, присвятила роботу Л. Чекмарьова [9]. У дослідженні з'ясовано зміст інформаційних ресурсів різних ОДА, документальну складову, структуру веб-сайтів, загальні та спеціальні функції, які виконують сайти ОДА як документально-інформаційна система. Серед спеціальних функцій вона визначила: управлінську, правову та джерелознавчу. Але, на нашу думку, варто до спеціальних функцій додати ще одну – краєзнавчу. Адже на сайтах представлена інформація, що відображає життя регіону. Найбільший прояв розвитку краєзнавчого характеру документально-інформаційних ресурсів відбувається у гуманітарній сфері ресурсів веб-сайтів ОДА, що відображає реальний вплив цього інформаційного ресурсу на духовний розвиток регіону. Такий вплив здійснюється завдяки таким рубрикам як історія краю, його символіка, видатні діячі, культура і традиції українського народу та інших національних меншин, які мешкають на цій території, інформація щодо культурно-мистецьких заходів, пов'язаних із краєм архівних першоджерел та інших історичних пам'яток, туристичних маршрутів, охорони унікального природного ландшафту, патріотичного виховання, освіти, науки, культури тощо.

Слід зазначити, що, на думку вітчизняних фахівців, "...хоча Україна і не стоїть осторонь світових процесів, рівень державної підтримки процесів інформатизації в ній не відповідає сучасним тенденціям та вимогам [16]".

Отже, для вдосконалення документальної бази краєзнавчих досліджень електронний ресурс веб-сайтів архівів Поділля потребує подальшої розробки та має розвиватися за кількома напрямками. Створення та введення нових рубрик надасть можливість більше розкрити інформаційний документальний потенціал краєзнавчого архівного фонду, що полегшить виявлення краєзнавчої інформації. Налагодженню діалогу з користувачами сприятиме створення окремого розділу, де підтримуватиметься зворотній зв'язок та інформування. А розділ соціологічного дослідження дозволить своєчасно реагувати та задовольняти краєзнавчі інформаційні потреби користувачів. Представити повний перелік безоплатних та платних послуг, які надає архів, можна на сторінці правил користування архівною установою. А розробка та систематичне оновлення краєзнавчих виставок on-line на

веб-сайті дозволить продемонструвати унікальні документи та зробити веб-портал більш інформативним.

Використана література

1. Боряк Г.В. Информатизация архивного дела в Украине: Опыт, проблемы и перспективы / Г.В. Боряк // Архивы в новом веке: Стратегические вопросы автоматизации архивов : Междун. конф. стран Центральной и Восточной Европы "Colloquia Jerzy Skowronek dedicata". – Варшава, 2001. – С. 76-82.
2. Боряк Г.В. Національна архівна інформаційна система "Архівна та рукописна україніка" і комп'ютеризація архівної справи в Україні: 36 наук. праць / Г.В. Боряк. – Вип. I: Информатизація архівної справи в Україні: Сучасний стан та перспективи. – К., 1995. – 308 с.
3. Кисельова А.А. Архівні ресурси України в глобальній інформаційній мережі: види, доступ, перспективи : автореф... дис.... канд. іст. наук за спец. 07.00.10 архівознавство, документознавство / А.А. Кисельова; Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства ДКА України. – К., 2005. – 16 с.
4. Юдіна Л.М. Використання інформаційних ресурсів Національного архівного фонду України: науково-методичні засади, напрями та форми (1993 – 2004 рр.) : автореф... дис.... канд. іст. наук за спец. 07.00.10 – архівознавство, документознавство / Л.М. Юдіна; Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства ДКА України. – К., 2005. – 16 с.
5. Асєєв Г. Методологія електронного документообігу: динамічні архіви / Г. Асєєв // Вісн. Кн. палати. – 2005. – № 2. – С. 22-25.
6. Асєєв Г. Методологія електронного документообігу: схеми і вимоги до них / Г. Асєєв // Вісн. Кн. палати. – 2005. – № 3. – С. 29-32.
7. Слободяник М.С. До питання про структуру і проблематику сучасного документознавства / М.С. Слободяник // Документознавство та інформаційна діяльність: наука, освіта, практика. – К., 2003. – С. 51-52.
8. Слободяник М.С. Структура сучасного документознавства / М.С. Слободяник // Вісн. Кн. палати. – 2003. – № 4. – С. 18-21.
9. Чекмарьова Л.О. Веб-сайт обласної державної адміністрації України як документально-інформаційна система: засади функціонування, структура, зміст : автореф... дисертації канд. іст. наук за спец. 07.00.10 – архівознавство, документознавство / Л.О. Чекмарьова; Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства ДКА України. – К., 2008. – 23 с.
10. Електронний архів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/Electronic/E_A.php. – Назва з екрана.
11. Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні : Указ Президента України від 31.07.2000 р., № 276а / 2000 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.e-ukraine.org.ua/index.php?mod=7>. – Назва з екрана.
12. Державний архів Хмельницької області [Електронний ресурс : веб-сайт]. – Режим доступу : http://www.inf_dahmo@hm.ukrtel.net. – Назва з екрана.
13. Державний архів Вінницької області [Електронний ресурс : веб-сайт]. – Режим доступу : <http://www.archives.gov.ua>. – Назва з екрана.
14. Кам'янець-Подільський міський державний архів [Електронний ресурс : веб-сайт]. – Режим доступу : <http://www.office@arhiv.kp.km.ua>. – Назва з екрана.
15. Державний архів Чернігівської області [Електронний ресурс : веб-сайт]. – Режим доступу : <http://www.arch.rbone.ci.net.ua>. – Назва з екрана.
16. Про першочергові завдання щодо впровадження новітніх інформаційних технологій : Указ Президента України від 20.10.2005 р., № 1497/2005 // Уряд. кур'єр. – 2005. – 1 лист.